

„НОВА ПОШТА“ – МЕДИЈСКИ СПЕЦИФИКУМ РАТНЕ ПРОПАГАНДЕ 1941-1944. ГОДИНЕ У ОКУПИРАНОМ НОВОМ САДУ

Сажетак: У раду се анализира лист „Нова пошта“ који је у време окупације излазио у Новом Саду од 1941. до 1944. године. Извршен је преглед свих релевантних аутора који су у разним временским периодима писали о том квислиншком штампаном медију. На основу истраживања утврдили смо ко су били уредници и новинари „Нове поште“, који се углавном нису потписивали испод својих текстова. У раду се анализира структура листа, тематски оквир и ратна пропаганда која је величала Хортијеву фашистичку Мађарску, нацистичку Немачку, Мусолинијеву Италију и милитаристички Јапан. „Нова пошта“ је једини лист који је на српском језику излазио у окупираном Новом Саду и отворено је служио ратној пропаганди мађарских окупационих власти. Истражили смо како је лист извештавао о окупираној Србији, привредном животу и војним операцијама које су крајем рата биле све неповољније за фашистичке државе. Лист је имао задатак да се бави сервилном пропагандом али и да пацификује српско становништво у окупираном Новом Саду и Бачкој.

Кључне речи: Нова пошта, медији, пропаганда, окупација, новинари, фашизам, Нови Сад

Увод

Други светски рат је по многим карактеристикама специфичан за медије а чињенице указују на то да је чак и сам повод за избијање тог сукоба планетарних размера био напад на једну радио станицу: „Други свјетски рат почео је 30. септембра 1939. године наредбом Хитлера да се нападне Пољска. Напад је почео тако што је штумбанфирер Алфред Наујокс из њемачке службе безбједности повео одред људи обучених у пољске униформе, међу којима и десетак осуђених злочинаца с презривим шифрованим називом „Konserwen“ (конзерве) у лажни напад на њемачку радио – станицу у мјесту Глајвиц у Горњој Шлеској. Испалјени су хици, преко радио – таласа емитоване су пољске родољубиве пароле, а онда су се „нападаци“ повукли. Есесовски митраљежи су побили „лименке“, а њихови лешеви су намјештени за показивање страним дописницима као доказ пољске агресије“ (Грубор: 2013).

Наведени цитата сугерише на чињеницу да је моћ медија у Другом светском рату била узимана веома озбиљно и то посебно од стране нацистичке Немачке чије вође су имале изузетно развијен осећај за медијску пропаганду. „Гебелс је био вештак пропагандне технике а написао је и десет заповести за добру пропаганду, што представља први кодификован и прецизан облик медијске манипулације. Марта 1933. године Гебелс је постављен за министра пропаганде Трећег рајха а у државну управу и све поре друштвеног живота он је увео такозвано **изједначавање** – „*Gleichschaltung*“. По том систему сви медији су стављени под државни надзор а новине, радио и филм морали су ускладити рад са нацистичким жељама. Националсоцијалистичка идеологија ни изблиза не би тако брзо ушла у немачке народне масе да није било Гебелсовог информативног продора који је изведен преко свих поменутих медија укључујући и телевизију која је била у повоју“ (Баровић, 2007: 122-123).

У том специфичном и веома агресивном медијском окружењу нашла се Краљевина Југославија која је и пре априлског рата 1941. године трпела озбиљне притиске на пољу информисања од стране сила Осовине а пре свега Немачке; та кампања је интензивна посебно до приступања Тројном пакту. Директна пропагандна кампања почиње након пуча од 27. марта 1941. године када постаје извесно да Хитлер неће отрпети својсврсну „издају“ како је он тај чин тумачио: „Немачка пропаганда под Гебелсовом палицом почела је већ опробан пропагандни рат са устаљеним ширењем неистина о наводном масовном малтретирању и прогањау немачких држављана и домаћих фолксдојчера, које су већ коришћене у нападу на Чехословачку и Пољску. Ту је посебно успешно копиран медијски пропагандни метод коришћен у кризи са Судетском облашћу у Чехословачкој, када су наводно домаћи Немци прогањани, понижавани, затварани. Немачка пропаганда је појединачне случајеве до те мере преувеличавала да је просечан конзумент информација у Немачкој стицао утисак да се ради о организованом државном погрому против фолксдојчера“ (Баровић, 2017: 265).

Хортијева Мађарска није учествовала у првом таласу напада на Краљевину Југославију 6. априла 1941. годне, већ је перфидно сачекала да 10. априла хрватски фашисти - усташе прогласе тзв. „НДХ“ што је тумачено тако да јужнословенска краљевина више не постоји. Треба подсетити да је „Споразум о вечном пријатељству“ Мађарске и Краљевине Југославије потписан 12. децембра 1940. године. Мађарске окупационе јединице умарширале су у Новом Сад 13. априла (од 11. априла до тог датума фолксдојчери су држали град под својом управом), што је праћено убиствима и насиљем према локалном српском становништву (Димитријевић, 2018). Масовни ратни злочини, убијање, одвођење на принудни рад и у логоре, као и принудна мобилизација у радне јединице су мере које је мађарски окупатор према српском становништву спроводио током читаве окупације Бачке 1941-1944. године (Његован, 2015).

Српска штампа на подручју Војводине у другој половини 19. и почетком 20. века била је разноврсна и веома утицајна, поменимо само велике листове као што су у посматраном временском оквиру били *Застава* и *Браник* (Крестић, 2003). У међуратном периоду Нови Сад је изгубио медијски утицај који је

имао пре Првог светског рата али су и поред тога у њему излазили значајни дневни информативно-политички листови као што су: *Југословенски дневник* и *Дан* (Попов, 1983). Након уласка окупаторских јединица у Нови Сад по кратком поступку сви листови на српском језику су забрањени. „Прецизном наредбом и класификацијом на одштампаним списковима свих листова који су излазили од окупације, направљена је селекција оних који су свој рад на окупираном подручју могли да наставе а који не. Међу листовима којима је даљи рад онемогућен нашли су се: новосадски *Дан*, петровачка *Народна Једнота* (на словачком), *Надеј* (Кисач), *Руска Зарја* (Нови Сад) и многи други листови из Бачке и Барање“ (Мирнић, 1963: 9). Јосип Мирнић наводи да је од 42 листа који су излазили на мађарском језику, њих 16 добило забрану излажења док је 47 штампаних медија бачких Немаца несметано наставило са излажењем и након мађарске окупације. Исти аутор у фусноти 15 истиче занимљиво запажање: „Напомињемо да су на овим списковима, састављеним још пре окупације, пописани и они листови који су за време старе Југославије излазили на подручју Баната, јер се веровало да ће на основу Хитлеровог обећања и Банат припасти Мађарској“ (Мирнић, 1963: 49).

Уредници и новинари

Лист *Нова пошта* је својеврсни медијски спецификум мађарске окупације Новог Сада и Бачке, зато што је то био лист који је крајем 1941. године покренут на српском језику а штампан је на ћириличном писму. Пре него што се упустимо у детаљнију анализу овог у смислу историје пропаганде, занимљивог листа треба нагласити ко је од истраживача и аутора писао о том штампаном медију. О *Новој пошти* је писао Сава Дамјанов у фељтону једног новосадског листа (Дамјанов, 1994), затим је тој теми пажњу посветио Александар Касаш у својој монографији о Мађарима у Војводини (Касаш, 1996); о листу пише група аутора који обрађују Нови Сад за време Другог светског рата из угла социјалистичке историографије (Чобански и др., 1976). О листу *Нова пошта* рад је објавио Мирослав Јаћимовић (Јаћимовић, 2012), док је Слободан Бјелица помињао тај медиј у раду који се баве мање познатим листовима за време окупације у Бачкој и Банату (Бјелица, 2009). Квалитетан рад о *Новој пошти* написао је Александар Карановић, у ком је посматрао тај штампани медиј у периоду 1941/1942. године (Карановић, 2019).

Лист *Нова пошта* покренут је од стране мађарских окупационих власти са жељом да се пацификује српско становништво у Бачкој, јер су окупатори схватили да је по њих контрапродуктивно да не постоји ни један лист на српском језику у „јужним крајевима“, како су званично називали окупирану територију Бачке. За посао покретања листа нашли су погодне новинаре који су се окупационој управи и сами нудили и то свега пар дана по окупацији Новог Сада. Своје медијске услуге окупатору су понудили Душан Чампаг и Велислав Спасић који су сарађивали још у првом предратном новосадском таблоиду на српском језику: „*Савремени Нови Сад* излазио је као недељни лист у Новом

Саду од 1. јуна 1924. године под уредништвом Велисава-Веца Спасића, док је као главни и одговорни уредник потписан Душан Чампраг у чијој штампарији се лист штампао од 1924. године“ (Баровић, 2017а: 122). Поменути су поднели молбу за покретање листа на српском језику гувернеру окупиране Бачке Хенрику Верту¹ убрзо по уласку хонведских јединица. У тој више него сервилној молби Спасић и Чампраг окупаторима пишу следеће: „Позивом на оглас пресветлог од 20. априла текуће године, доле потписани моле да изволите издати дозволу да би се покренуо српски лист, непристрасан, лојалан и потпуно објективан. Овоме листу били би циљеви следећи: да се Српство које живи у Мађарској васпита да буде мирно и спокојно и да се влада према данашњем духу времена, да буде информисано о свим најновијим догађајима у земљи као и у иностранству, исто тако и о наредбама и упутствима месних власти... У план је узет за одговорног уредника (Велислав Спасић – прим. аут.) стари, искусни, у Новом Саду рођени, у мађарским школама васпитани, мађарским духом прожети новинар, који је већ издавао на мађарском језику 1917. године недељни лист под насловом *Смотра*” (Чобански и др., 1976: 523-524).

Први број листа *Нова пошта* изашао је пред читаоце 16. децембра 1941. године и то без икаквог уводника, поздравне речи или новинарског коментара. Лист је штампан у издавачком заводу и штампарији „Уранија“ власника Јована Келемена док је за штампарију одговорно лице био Јосип Франк. Редакција је избегла да у заглављу стави име и презиме главног уредника листа, већ је у горњем десном углу насловнице испод цене листа (10 филера кошта број, месечна претплата 2,50 пенга а тромесечна 7,20 пенга) наведено да новине излазе „сваки дан осим понедеоника и дана иза празника ујутро“ (Име и презиме „одговорног уредника и издавача“ Војислава Матића стајало је на последњој страници у доњем десном углу).

На основу анализе текстова, одређених чланака и козерија које су новинари писали можемо реконструисати редакцију *Нове поште* која је била смештена у згради тадашњег биоскопа *Аполо* на првом спрату. Глави уредник листа био је Војислав Матић², а у редакцији су били: Велислав Спасић, Марко Теодоровић, Иван А. Мудрински, Жарко Огњановић Абуказем јуниор, Урош Чобанов и други. Најчешће је о ратним операцијама, борбама на форнту али и међународним односима писао Марко Теодоровић, Абуказем јуниор био је главни преводилац стране штампе, те пише извештаје, репортаже и вести из иностранства (нпр. „Пољопривредне прилике у Француској“), неретко је и аутор козерија, вицева и хумористичних прича. Велислав Веца Спасић³ захваљујући свом богатом новинарском искуству (био је журналистички ветеран јер до

¹ “У поверљивој наредби војно-управног карактера број 1 од 11. априла 1941. шеф мађарског генералштаба Хенрик Верт (Werth) обзнанио је да је по заповести врховног команданта преузео вршење врховне власти у окупираним крајевима у које уводи војну управу“ (Мирнић, 1963: 6).

² Војислав Матић (рођен од оца Андрије и мајке Јелисавете рођ. Павловић – 03.12.1903. у Новом Саду - стрељан после 27.11.1944. у околини Н. Сада). Професионални новинар и уредник.

³ Велислав Спасић - Веца (рођен од оца Радомира и мајке Десанке 12.02.1898. у Новом Саду – стрељан после 27.11.1944. у околини Н. Сада). Професионални новинар, уредник и покретач више листова и публикација у Новом Саду.

тада је 27 година био активан у новинарству, као оснивач и покретач листова, уредник и дописник домаће и стране штампе), често је писао занимљиве текстове на разне теме, од дешавања у далекој будућности („Какав ће бити последњи Божић на свету?“), кратких прича („Узалудно утрошена енергија“), до коментара текућих догађаја и недаћа. На основу анализе медијског дискурса текстова може се установити да су агенцијске вести (ради се углавном о новинаским агенцијама: ДНБ, Стефани, МТИ) углавном обрађивали Марко Теодоровић и Велислав Спасић. Спољни сарадник *Нове поште* био је Сава Давидовић –Зеремски који се посебно о већим празницима јавља са научно популарним и широј публици интересантним текстовима о науци, великим историјским личностима, истраживачима и сл. (нпр. написао је запажен текст о Руђеру Бошковићу). Са дописима, причама и сећањима јављају се и члан редакције Урош Чобанов („Како се некад писало и радило у редакцији *Заставе*“), Владан Бодановић („Две сенке“) и други. Генерално је велики проблем идентификације текстова у *Новој пошти* то што је миноран број текстова потписан, скоро сви су непотписани или су наведени измишљени иницијали: х-з (и сл.).

Структура и тематски оквир *Нове поште*

Структура листа је таква да је обично насловна страница остављена за вести са фронта (очљиво је да се готово редовно пише о успесима јапанске војске у рату против Британаца и Американаца на Далеком истоку); на насловници у горњем десном углу испод заглавља налази се рубрика „Догађаји дана“ у којој су сублимиране три до четири најважније вести које су по оцени редакције најважније вести тј. „хедлајн“ (да употребимо језик савременог новинарства). На насловницама је често био објављиван извештај немачке Врховне команде о стању на бојишту, где се по правилу преувеличавају савезнички губици и фаворизују успеси сила Осовине. Сличан садржај је на другој страници док на трећој има доста вести из иностранства и неутралних држава, из региона и сл.

На страници два или три објављивана је и рубрика „Кроз штампу“ где се доносе вести о ратним операцијама из немачких и мађарских листова које се цитирају, што је класичан пример ратне пропаганде. Четврта и пета страница резервисане су углавном за вести из „Ујвидека“ и „јужних крајева“ (имали су и рубрику „Ситне вести“), ту се објављују вести и извештају о криминалу, разбојништвима, крађама. Стране 6 и 7 углавном би подвели под рубрику друштво и привреда а ту је често објављиван и фељтон (обично роман или популарна прича у наставцима). Последње странице обично су биле резервисане за спорт и рекламе, мале огласе. На последњој страници уобичајена је рубрика „Данас“, где су смештене сервисне информације: дежурне апотеке, рођени, венчани, умрли, личне и породичне вести. Рубрику „Данас“ углавном је сервисним вестима и информацијама попуњавао Иван Мудрински, а по потреби и други новинари. Постојала је и рубрика „Биоскопи данас“, где је објављиван репертоар новосадских бисокопа: *Аполо*, *Одеон*, *Рекс* и *Палас*. На последњој

страница обавезно је објављивана спортска рубрика као и детаљан програм „Радио Будапешта“ (тако стоји у листу – прим.аут.), који је трајао од 6,40 часова изјутра до поноћи. У листу је постојала рубрика „Дечја пошта“ намењена најмлађима, као и рубрика „Женски свет“ која се бави разводима, модом, негом, козметиком и сл.

Нова пошта је за православни Божић 1942. године имала чак 16 страница а на насловној страни је објављена „Божићна посланица“ коју је потписао „Иринеј, српски православни епископ бачки“, где стоји: „На добру наду у новим приликама нарочито нас побуђује пријатељски однос према нама са највишег места у овој земљи. Његова Висока Преузвишеност Намесник Краљевине Угарске Нађбањски Витез Никола Хорти засведочио је своје пријатељско расположење према српском народу јавно и то не пре кратког времена, него пре више година и у дане када то није било лако учинити. У дубоком поштовању и покорности дугујемо захвалност његовој узвишеној личности и високо ценимо пријатељство племенитог срца његова, које је мелем у свим тешким данима“ (Нова Пошта, Божић 1942, број 4, насловна).

Нова пошта је била својврстан „службени гласник“ мађарских окупационих власти јер неретко преноси говоре, указе, наредбе и прогласе окупаторских власти. Има и примера преношења ауторских текстова највиших мађарских званичника из будимпештанских листова (нпр. „Уводник председника мађарске владе г. др. Бардошиа у Пестер Лојду“, *Нова пошта*, 26.12.1941, бр. 10, насловна). Неке од текстова потписао је и окупацијски градоначелник Новог Сада „витез“ др Миклош Нађ, који се путем *Нове поште* обраћа грађанима српске народности. Посебно је прослављан тзв. „регентов имендан“, који је обележаван уз свечане акламације и хвалоспеве Хортију (*Нова пошта*, 06. 12. 1942., бр 272, насловна). Немогуће је не приметити да је у време по злу чувене рације која је спроведена против српског становништва јужне Бачке у јануару 1942. године *Нова пошта* ништа, чак ни у траговима или алузијама није објавила (више видети: Његован, 2009).

Што се тиче локалних новосадских тема често се пише о сузбијању црне берзе и поскупљењима: „Црноберзијанска афера у Сабатки-Суђење Антуну Ивићу и друговима“ (*Нова пошта*, 15.07.1943, бр. 154, стр. 5), „Пресуде по закону о сузбијању скупоће“, „Поново суђење велетрговцима текстилне робе Блажек Јожефу и Пастри Ернеу“ (*Нова пошта*, 01.07.1943, бр., 143, стр.5). Честе су информације о поскупљењима, црној берзи, свакодневним комуналним проблемима а спорадични има вести и о активностима мађарског Црвеног крста: „Стигле су нове поруке преко Црвеног крста у Ујвидек“ (*Нова пошта*, 03.07.1943., бр.145, стр.3).

Од првог броја видљива је оријентација слугерањског додворавања новинара окупаторима, јер од првог броја се не пише Нови Сад већ Ујвидек, Сомбор је Зомбор, док се Суботица пише Сабатка, Бачка се назива Јужни крајеви и сл. На самом почетку излажења листа дошло је до проблема са лажним аквизитерима *Нове поште*, те редакција објављује јавно упозорење: „У ПАЖЊУ НАШИМ ЧИТАОЦИМА! Сазнајемо, да у унутрашњости нека лица сакупуљају

претплату за „Нову Пошту“. Тако нам из Чурога (тако стоји у тексту – прим. аут.), пише г. Марко Латов, гостионичар, да је неком лису, које му се представило као наш путник, исплатио 17 пенга на име шестомесечне претплате, и чуди се што лист не добија. Међутим, до сада са наше стране нису слати у унутрашњост никакви аквизитери а када то буде и било, они ће бити снабдевени са исправним легитимацијама са фотографијом. Зато поново упозоримо (тако стоји у тексту – прим.аут.) наше читаоце, да не наседају у оваквим случајевима“ (Нова Пошта, 19.12. 1941, бр. 4, стр 3).

У листу има релативно мало фотографија и оне су већином из домена немачке ратне пропаганде јер се објављују слике немачких војника на фронту а има и фотоса јапанских војника. Занимљиво је да се појављује чак и једна фотографија новосадског спортисте – стонотенисера, под насловом „Варга првак у синглу“ (Нова пошта, 03.01.1942, бр 2, стр. 8).

Ратна пропаганда у *Новој пошти*

У првој половини 1942. године објављиване су афирмативне вести са ратишта углавном у форми извештаја немачке Врховне команде, а индикативно је да се већ у новембру 1942. године воде велике борбе на Источном фронту те се на насловницама *Нове поште* све више пише о јаким совјетским нападима и „успешној одбрани“ немачких и сателитских снага међу којима су и мађарске војне јединице. Да би се подигао морал становништва код куће, лист пише о наводним успесима мађарских трупа на Истоку, и то баш у време офанзиве Црвене армије на стаљинградском сектору фронта, која је довела до окружења и уништења немачких и сателитских снага: „Најновији допунски извештај немачке Врховне команде о борбама на Источном фронту јавља о успешним акцијама мађарских и италијанских јуришних трупа. Мађарске и италијанске јуришне трупе на јужном фронту **продрле су преко делом попуцалог леда** (нагласио ВВ), на реци у непријатељске положаје на другој обали, уништили више бетонских утврђења заједно са посадама и са заплењеним оружјем вратиле се на своје положаје...У међувремену у једном шумском логору уништена је једна бољшевичка група са више од 2000 људи. Совјети су у овим борбама изгубили 49 тенкова и 29 топова“ (Нова пошта, 12.12.1942., бр. 276, насловна). Ово је класична ратна пропаганда и лажна вест зато што је немогуће напредовати преко „делом попуцалог леда“, што је сваком познаваоцу војне доктрине и тактике више него познато. Може се закључити да када Немци и њихови сателити Италијани, Румуни и Мађари губе позиције и повлаче се пред Црвеном армијом, тада су обавезни наслови: „Велика одбрамбена битка код Дона наставља се непромељивом жестином – Немачке трупе дају жесток отпор“ (Нова пошта, 23.12.1942., бр 285, насловна). Да се ради о озбиљним губицима и да мађарска војска стоји веома лоше на ратишту може се између редова прочитати у тексту божићњег обраћања Хортија: „Синоћ је Регент преко радија упутио посланицу хонведима на Источном фронту“ (Нова пошта, 25.12.1942., бр 287, насловна).

Током 1943. године постало је јасно да се немачке и осовинске трупе убрзано повлаче те и у *Новој пошти* има текстова који говоре о напредовању совјетских снага. Анализом медијског садржаја могу се наћи нелогичности које су плод ратне пропаганде: „ На средњем делу кубанског мостобрана гренадири су на мочварном терену **одбранили положаје које су заузели болшевици** (нагласио ВБ), и утврдили новоосвојене положаје“ (Нова пошта, 02.07.1943., бр. 144, насловна). Свакако је немогуће „одбранити положаје које су заузели болшевици“, што сведочи о томе да су се пропагандисти заплели у своје лажи.

Слично као и у време Стаљинградске битке, у време чувене битке код Курска, *Нова пошта* пише уопштено и са вером да немачке трупе успешно воде операције, о чему сведоче наслови: „Код Курска и Орела битка бесни све већом жестином- Немци су одбили совјетске противнападе“ (Нова пошта, 08.07.1943., бр. 149). Такође је занимљиво приметити какав је дисбаланс у губицима немачких и совјетских снага, јер у жеку битке код Курска *Нова пошта* објављује на насловници следећу вест: „...Током тих борби трупе војне снаге, контра-авионска одбрана и ваздухопловство уништили су преко 400 совјетских тенкова. ...У жестоцим ваздушним борбама као и од стране контра-авионске артиљерије на средњем сектору источног фронта оборено је 193 совјетска авиона. Изгубљено је 13 немачких апарата“ (Нова пошта, 09. 07.1943., бр. 150, насловна).

У истом стилу *Нова пошта* је пренела и вести о инвазији на Сицилију где се пише о „покушају инвазије на Сицилију“, као и жестоком отпору бранилаца: „Јуче изјутра Англосаксонцису извршили покушај инвазије на Сицилију- Напада на Сицилију наишао је на жесток отпор у ваздуху и на земљи“ (Нова пошта, 11.07.1943, бр. 152, насловна). На истој насловници се доноси вест да су савезници првог дана инвазије изгубили 33 авиона, као и извештај немачке команде да је напад на Сицилију дочекан са жестоком одбраном на земљи и у ваздуху. У истом броју на страници 3 објављен је текст о бици код Курска под насловом: „Совјети су до сада изгубили 1282 тенка и 983 авиона“, где се каже: „Колико је одговор немачког војног вођства у пуној мери изненадио непријатеља, и како је на други начин замишљао развитак ствари, види се и из тога што се непријатељ разбацује са немогућим бројкама о губицима. Једним делом те бројке бацају јасно намеру пропаганде, а са друге стране имају за циљ да сакрију огромне совјетске губитке“ (Нова пошта, 11.07.1943., бр. 152, стр. 3). Јасно је да осовинска пропаганда оптужује Совјете за исте поступке које су и они у својим медијима примењивали: умањивање својих губитака на минимум а подизање противничких губитака до највећих бројки.

Можда један од преломних догађаја у рату, пад Мусолинија у *Новој пошти* је коментарисан у стилу црне пропаганде: „Италијански краљ и цар усвојио је Мусолинијеву оставку и за његовог наследника наименовао маршала Бадолџа. Како се сазнаје – наводи се у саопштењу агенције Стефани - ова оставка доводи се у везу са Мусолинијевим здравственим стањем“ (Нова пошта, 27.07.1943., бр. 164, насловна).

Пад Мусолинија и сасвим извесно испадање Италије из рата одједном је отоплио однос мађарске окупационе власти према Србима, те *Нова пошта* у

истом броју на страни 3 објављује вест: „Јуче је пештанска радио станица почела са давањем вести на српском језику. Емисије на српском језику даваће се сваки дан по подне у 16,35 часова.“ У опширном тексту о првој информативној емисији мађарског државног радија на српском донете су све вести: о борбама и немачкој „успешној“ одбрани на Источном фронту, борбама на Сицилији, објављена је вест да због жетвених радова власти дају одсуство људима који су позвану на радну службу (Срби су били насилно мобилисани у ненаоружане радне јединице), и на крају је дата вест да је Мусолини дао оставку због здравственог стања и да Бадолова влада наставља рат на страни Немачке.

Нова пошта је на насловници ускоро објавила италијанску капитулацију што је била једна од ратних прекретница и знак да се слична судбина полако ближи и Хортијевој Мађарској. Новинари колаборационистичког листа нису коментарисали овај историјски догађај већ су преносили агенцијске вести „Италија закључила примирје“ (Нова пошта, 10.09.1943., бр201, насловна). Лист преноси говор Адолфа Хитлера преко читаве насловне странице два дана касније и констатује да Мађарска чврсто стоји уз немачки Рајх у даљој борби до коначне победе.

Нова пошта о окупираној Србији

Нова пошта је спорадично и бојажљиво писала о окупираној Србији под Недићевом управом а у том сегменту се могу наћи и сасвим изненађујуће вести. Већ у првом броју на насловној страни стоји следећи текст: „У Земуну на месту интернационалне изложбе је концентрациони логор. Београдске Јевреје тамошње власти су превеле у Земун, сместиле их у један изложбени павиљон, који се налази на месту бивше Интернационалне изложбе... У овом концентрационом логору су смештени већином само жене и деца, док су мушкарци Јевреји смештени већ одавно у логор на Дедињу“ (Нова пошта, 16.12.1941, број 1, насловна). О Србији под Недићевом квислиншком управом има мало података и оно што се углавном објави су кратке вести о борбама против комуниста. „Акција против комуниста у западној Србији. Београд. 16. децембра. ДНБ јавља: Борба владиних трупа, у вези акција чишћења партизана у источној и западној Србији наставља се са великим успехом. У многим селима похапшени су комунистички вођи, који су организовали разне побуне у западној Србији, завршена је данас акција чишћења у селу у Доњој Стубици. Ухапшен је велики број комуниста од којих је стрељано 60 мушкараца и 6 жена.“ (Нова пошта, 17.12.1941. број, 2, стр. 3.).

У првом броју *Нове поште* под насловом „Сви Јевреји у Београду упућени у концентрационе логоре“ пише: „Према вестима из Београда, тамошња полиција упутила је позив свим Јеврејима, који живе на територији Београда да се имају јавити у року од 24 часа ради упућивања у концентрационе логоре. Ова наредба односи се и на жене и на децу, који су се такође пријавили и упућени у логор. Ова наредба је већ извршена“ (Нова пошта, 16.12.1941., бр. 1, стр. 4).

Међу вестима које треба издвојити је и следећа: „Генерал Недић у Главном стану Вође Рајха. Армијски генерал Милан Недић, председник српске владе по позиву Фирера био је у вођином Главном стану, где га је Вођа Адолф Хитлер примио у аудијенцију. Приликом аудијенције договорили су се о стварима које интересују Србију. Председник Недић пре аудијенције одржао је дужи разговор са министром спољних послова фон Рибентропом. Према извештају из Београда председник владе Милан Недић вратио се у Београд из Вођиног Главног стана“ (Нова пошта, 21.09.1943., бр. 210, насловна). Лист је релативно често објављивао и информације из тзв. „НДХ“, и често има информација о спортским сусретима, а забележена је и информација да су сви становници Брчког прешли у католичку веру (Нова пошта, 20.12.1941, број 5, стр. 3). Како је напредовало савезничко бомбардовање циљева на балканском ратишту тако је и лист извештавао о тим нападима: „Англосаксонски ваздушни бандити су после Никшића бомбардовали и Подгорицу“ (Нова пошта, 10.05.1943., бр.103, стр. 3). Лист пише и о страховитом бомбардовању Београда, од стране савезника који су на крају рата жешће нападали српску престоницу него што су то чинили Немци на почетку рата: „Бомбардовање Београда у четвртак имало је више хиљада мртвих“ (Нова пошта, 20.05.1944, бр. 111, насловна).

Привредна рубрика – привид нормалног живота

Нова пошта је у смислу жанровске поделе али и избора новинских хроника/рубрика, била доста разноврстан лист који се могао похвалити широким пољем интересовања. Посебна рубрика која се бавила привредом, индустријом, економијом, трговином звала се „Привредни живот“ и њу је редовно испуњавао Жарко Огњановић Абуказем јуниор (син др Илије Огњановића), тако да се он може одредити као уредник те хронике/рубрике у *Новој пошти*. Огњановић има широка интересовања те пише о железничком саобраћају, проблему привредних сировина Европе, о могућностима биљне производње Мађарске, о немачко-мађарској индустријској сарадњи и сл. Како је рат одмицао видело се да је привредна ситуација све сложенија и тежа, што се читава већ у насловима привредне рубрике: „Ограничење потрошње хлеба у Мађарској“ (Нова пошта, 10.12.1942., бр. 274, стр.5.)

Огњановић је свакако добар део текстова преводио из немачких и мађарских листова али је показао и одређену медијску иницијативу, пишући о привредним темама које су актуелне. Абуказем млађи има широк круг интересовања те је написао занимљив текст о телевизији који је вредан цитирања као солидан допринос структуралном сагледавању историје тог медија. „Телевизија на филму. Први биоскоп у Берлину са снимкама „на даљину“. У Берлину је недавно отворен „телевизијски биоскоп“ – први своје врсте и пошто је у Енглеској за време рата телевизија укинута, једини који постоји данас у Европи. Посетиоци уђу у једне замрачене просторије, у којима има места за преко стотину особа...Велика је предност у томе што посматрачи могу да виде дотичне

догађаје у истоме тренутку, када се негде у даљини збивају, односно чим се на лицу места филмски сниме.... Пријем је досад ограничен на близину Берлина, али технички не би стојало ништа на путу да се, кабелским и другим везивањем, не прошири и на велике даљине, кад не би ратне прилике то ометале. Тако овај телевизијски уређај данас носи још делимично карактер експеримента“ (Нова пошта, 21.01.1942., бр. 14, стр. 6).

Обзиром на концепцију Нове поште као тумача и својеврсног гласила окупаторске управе, можемо закључити да је рубрика „Привредни живот“ била у функцији разбијања тешких ратних тема као што је стање на фронту, бомбардовање, тешка политичка ситуација и сл. И ова рубрика је у функцији медијске пропаганде зато што се у њој обавезно пише о „успесима“ Мађарске и Трећег рајха на привредном пољу и најављује се одлична привредна перспектива „Нове Европе“, након осовинске „коначне победе“ у рату.

Сумрак Нове поште

Лист који је свесрдно подржавао хортијевску Мађарску како се ближио крај рата и ослобођење Новог Сада, све више је тонуо и ближио му се неумитан крај као и државној творевини коју је величао. По извештавању листа у 1944. години види се да се редакција бави класичном ратном пропагандом уз дозу призивања чуда, које ће „спасити“ нацистичку Немачку и фашистичку Мађарску, која је и даље била што милом што силом - Хитлеров савезник. Да би поткрепили наведену тврдњу, можда је најбоље цитирати следећи наслов: „Непријатељ ће доживети чудо“ (Нова пошта, 07.05.1944., бр 101, насловна). У листу се преносе изјаве охрабрења и шири наводна чврста вера у моћ нацистичке војне заштите Мађарске од надолазеће совјетске офанзиве: „Са немачке стране виде у томе знак извесне чврстине и поново указују на познату изјаву фон Рибентропа, према којој Немачка исто тако брани земље својих савезника, као да се ради о сопственој територији. Информатор немачке војске је изјавио, да се та изјава односи и на Мађарску“ (Нова пошта, 07.05.1944., бр 101, стр. 3).

По угледу на немачку ратну пропаганду *Нова пошта* никада не пише о безглавом бежању или барем повлачењу већ се увек користе флоскула-евакуација, одвајање од непријатеља и сл. („Током операција одвајања евакуисане су рушевине Севастопоља“, Нова пошта, 11.05.1944, бр 104, насловна). Пошто су осовинске јединице на брзину повучене са Крима лист пише како је наводно Севастопол изгубио сваки војни значај те се наводно зато врши повлачење!?! („Севастопол је изгубио стратегијски и оперативни значај“ исто, стр 3.). Што се тиче медијске пропаганде посебно је у 1944. години видно да се објављује велики број текстова са изјавама и говорима шефа нацистичке пропаганде Јозефа Гебелса, јер је требало убедити читаоце да Немачка побеђује иако је у извештајима са фронта било веома тешко сакрити податак да се пред снажном офанзивом снага Црвене армије, осовинске снаге повлаче на свим правцима. При том су неке од Гебелсових изјава које лист преноси са данашње дистанце скоро невероватне: „Др Гебелс: Немачка није крива за овај рат“ (Нова пошта, 04.06.1944., бр 123, стр 2).

Иако је крај рата био изванредан лист је наставио са пропагандним деловањем те је објавио извештај о оснивању мађарске националсоцијалистичке странке која је требала да делује по нацистичком узору а то је најављено као ново политичко поглавље у циљу „извојевања крајње победе“. Да је у мађарској војсци ситуација очајна видело се и по томе што је организована обавезна женска радна ховедска служба а власти су опет упале у мрежу својих пропагандних лажи о чему сликовити говори следећи инаслов: „За женску добровољну ховедску радну службу примају се и добровољци“ (Нова пошта, 11.05.1944., бр. 104, насловна). Колико се усложњава војна ситуација најбоље сугерише наслов: „Почело је треће регрутовање за оружане СС трупе“, јер је захваљујући пренемачкој влади Деме Стојаија било дозвољено да се на мађарској територији формирају од фолксдојчерског људства састављене јединице борбеног СС-а (Нова пошта, 21.05.1944., бр.112, стр.3).

Да је ситуација по окупаторе све тежа, сугерисале су и све чешће вежбе одбране из ваздуха у Новом Саду о чему *Нова пошта* пише: „Идуће недеље 27. маја биће у Ујвидеку одржане ноћне вежбе ваздушне одбране...Ако сирена засвира пре или после 13 часова то није вежба него озилна опасност“ („Данас у подне одржаће се вежбе ваздушне одбране у Ујвидеку“, Нова пошта, 20.05.1944., бр 111, стр. 4). У новосадским бископима су у репертоар увођени пропагандни филмови против комунизма тако да се у Ракоци биоскопу приказивао „антибољшевички велефилм“ под називом „Вечита борба“ (Нова пошта, 26.05.1944, бр 116, стр. 5). Рат је полако долазио и до Новог Сада о чему *Нова пошта* извештава: „Током ваздушне узбуне, која је дата у ноћи 31. маја између 22 и 1,36 часова, око 23 часа од стране немачке контраавионске артиљерије оборен је један англосаксонски авион, који је у ниском лету пикирао између Петроварадина и Ујвидека. Авион се у пламену срушио у фрушкогорске шуме. Његово обарање посматрано је са умирењем од стране многобројних ујвидечких грађана“ (Нова пошта, 02. 06. 1944., бр. 121, насловна).

Нова пошта је забележила на насловници почетак инвазије западних савезника на нацистичку Немачку и окупиране територије а пар дана касније није пропустила да на насловници донесе изливе верности мађарског премијера према Хитлеру: „Изјава председника владе Стојаи Демеа у вези са инвазијом. Председник Владе Стојаи Деме у изјави датој дописнику ДНБ-а говори о својим дубоким утисцима поводом сусрета са Фирером“ (Нова пошта, 11. 06.1944, бр 127, насловна). Пропаганда је на сва звона хвалила ново немачко оружје, ракете Фау 1 – које се називају „авиони управљани из даљине без посаде“, са великим преувеличавањем њиховог разорног дејства на Лондон и Британију: „Немачка експлозивна тела изазивају огромне пожаре и пустош у Лондону“ (Нова пошта, 20.06.1944., бр 134, насловна).

Не само бомбардовање већ и ратно ангажовање појединаца у редовима мађарске војске узимало је данак те је тако у *Новој пошти* објављена читуља све са сликом где се јавља да је Лазар Шешевић хонвед „у најлепшем цвету младости у 22 години живота свога, дана 15 јула 1944. год погинуо на Источном фронту, далеко од својих милих и драгих“ (Нова пошта, 19.08. 1944, бр 184, стр 8).

Последњи број *Нове поште* изашао је пред читаоце 6. септембра 1944. године и имао је само 4 странице, што је дупло мањи обим од уобичајеног. Садржај листа је такав да се види како освинске снаге губе на свим фронтovima („Совјетске трупе прешле Дунав и запоселе у Бугарској 70 места“), иако се и даље упорно пише о одбрамбеним „успешним борбама“ („У шумовитим Карпатима хонведи успешно одбили све совјетске нападе“). На другој страни редакција бојажљиво пише о изласку финских савезника из нацистичке коалиције: „После капитулације Финске“ (Нова пошта, 06.09.1944, бр198, стр 2). Поред ситних локалних вести и информација, *Нова пошта* је из новосадске јавности кукавички нестала, исто како што се и појавила. Како су децембра 1941. године дошли без најаве пред читаоце, тако су са окупацијске медијске позорнице отишли, тихо и крадом, без опроштаја и поздрава.

Закључак

Лист *Нова пошта* је својеврстан медијски феномен јер у време мађарске окупације Новог Сада и Бачке када се ћирилични натписи са јавних зграда скидају (као и са приватних радњи и кућа), истовремено један ћирилични лист на српском језику несметано излази и служи окупационом апарату. Проблем у досадашњим истраживањима листа *Нова пошта* садржан је у чињеници да је тај медиј углавном парцијално посматран као извор података и информација о одређеној области живота (нпр. о култури код Јаћимовића) а мање је третиран и анализиран у ужем новинарском и медијском смислу и зато је овај рад још један корак у правцу структуралног сагледавања посматраног проблема.

Ако искључимо контекст квислиншке пропаганде у чији инструмент *Нова пошта* дефинитивно спада, можемо закључити да је у занатском, журналистичком смислу то дневни информативно-политички лист који има све одлике оновремене дневне штампе. У редакцији *Нове поште*, седели су вешти новинари који су добро знали свој посао, попут Велислава Спасића, Марка Теодоровића, Војсилава Матића, Ивана Мудринског и других. Били су то добрим делом професионални предратни новинари који су занат испекли у неким од најбољих новосадских редакција, јер Воја Матић и Велислав Спасић (као и Душан Чампраг) били су чланови редакције првог новосадског таблоида *Савремени Нови Сад* (Баровић, 2017: 121). Лист је по распореду рубника био класичан дневни информативно-политички лист, који није имао много фотографија али је зналачки уређиван, агенцијске вести су обавезно обрађиване и у редакцији је постојао распоред посла по рубрикама. *Нова пошта* је имала квалитетан фељтон за који је био задужен Велислав Спасић, привредним темама и превођењем бавио се Жарко Огњановић Абуказем јуниор, Мудрински се бавио локалном рубриком и генерално се може оценити да је у ужем журналистичком - занатском смислу то био коректан лист.

Са друге стране лист су уређивали новинари који су били у служби окупаторске пропаганде и који су отворено величали окупациону управу и њен систем власти у Бачкој. Како је Спасић писао у цитираном писму гувернеру

окупиране Бачке, идеја о покретању новина је настала из потребе „...да се Српство које живи у Мађарској васпита да буде мирно и спокојно и да се влада према данашњем духу времена..“, што је значило да се народ помири са окупацијом и не покаже жељу за антифашистичком борбом, већ да по могућности подржи националсоцијалистички „дух времена“. То су све елементи које треба имати на уму када се пружа оцена о овом листу уз опаску да је и његово прво перо Спасић на почетку своје каријере имао сасвим другу визију новинарства, јер као уредник *Савременог Новог Сада* 1924. године пише: „...у тексту који потписује Велислав Спасић (в.сп) стоји да је новинарски посао тежак и да се зато они не боје претњи: *Свестан новинар се, ако буде потребно и главу положити за љубав правде и истинитости. А ако један или двоје погину ту су остали, који ће или осветити и који се и даље борити за исте идеале, за исте циљеве, за опште добро човечанства, ићи ће и даље правим одређеним путем, не бојећи се жандарских сабаља, песница, батина, затвора. Ти новинари ће увек бити јачи, јер је правда и истинитост на њиховој страни!* [*Савремени Нови Сад*, 19. јул 1924, бр. 7, „Хајка на новинаре“, стр. 2]“ (Баровић, Шованец, 2018: 238). Истине ради Велислав Спасић је платио главом свој новинарски ангажман јер је убрзо након ослобођења Новог Сада пресудом Војног суда 27. новембра 1944. године осуђен на смрт и стрељан као ратни злочинац (Пресуда Војног суда ВОБиБ бр. 353/44 од 27.11.1944 године). Иста судбина задесила је и одговорног уредника Војислава Матића који је осуђен као фашистички колаборант/агент те је након пресуде Војног суда стрељан (исто).

Лист је систематски пропагирао и промовисао агресивни рат фашистичких сила и генерално се залагао за победу Немачке и њених савезника. Структура и тематски оквир *Нове поште* упућује на чињеницу да је то био ратни дневни лист намењен пацификацији српског становништва у окупираној Бачкој са основном улогом да становништво буде мирно и покорно окупаторским властима. Тај медиј је био и средство ратне пропаганде мађарске окупационе управе, које је требало да представи ратне успехе немачке и мађарске војске на Источном фронту у што бољем светлу са поруком да је „крајња победа“ фашистичких сила извесна. Дефинитиван закључак овог рада је да су новинари *Нове поште* одиграли нечасну улогу медијских слугу окупатора и да су тај посао савесно радили од децембра 1941. до септембра 1944. године. *Нова пошта* ће остати у историји нашег новинарства пример листа који је предано служио интересима окупатора и ширио његову пропаганду. То остаје чињеница иако је лист имао и улогу информатора о локалним дешавањима, ценама намирница, свакодневним животним проблемима; имао је и улогу разбигриге и забавника за српско становништво Бачке у тешким ратним временима несташице, рације, масовног убиства, депортације, разних патњи и страдања. Та чињеница *Нову пошту* делимично аболира од сурове истине да је служила окупатору иако наука треба да полемише и износи аргументе „pro et contra“ на питање да ли су поједини новинари заслужили казне стрељања или се од партизанских снага могао очекивати хуманији однос према журналистичким колаборантима.

Литература:

1. Barović, Vladimir (2007). Mediji u Trećem rajhu. *CM – časopis za upravljanje komuniciranjem*, Godina II, broj 5, str. 119-132.
2. Barović, Vladimir (2017). Puč od 27. marta 1941. godine i medijsko-propagandno delovanje nemačke narodne grupe u Dunavskoj banovini. *Kultura polisa*, god. XIV (2017), br. 33, str. 259-274.
3. Barović, Vladimir (2017a). „Savremeni Novi Sad“ – međuratni lokalni nedeljni tabloid. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Knjiga XLII-2 (2017), str. 119-133.
4. Barović, Vladimir; Šovanec, Stefani (2018). Pisanje međuratnog lista „Savremeni Novi Sad“ o štampi, novinarima i strukovnom novinarskom udruženju. *Kultura polisa*, broj 36, godina XV, 229-244.
5. Grubor, Milan (2013). Pakao. *Nezavisne novine*, 24.04.2013. godine. dostupno na adresi (pristupio 19.06.2019.) <https://www.nezavisne.com/index/kolumne/Pakao/189617>
6. Damjanov, Sava (1994). Novi Sad pod okupacijom 1941-1944, *Nezavisni*, Novi Sad, januar-mart 1994.
7. Dimitrijević, Tima (2018). *Krvava okupacija Bačke: dnevnik jednog posmatrača*. Knjiga 1, priredili Drago Njegovan, Aleksandar Horvat. Matica srpska, Beseda, SKC „Sveti Sava“: Novi Sad-Subotica.
8. Jaćimović, Miroslav (2012). Novosadske kulturne institucije u periodu 1941-1944. godine u ogledalu lista „Nova pošta.“ Novi Sad: *Godišnjak istorijskog arhiva Grada Novog Sada* (2012), str.214-234.
9. Karanović, Aleksandar (2019). Kvislinški list na srpskom jeziku „Nova pošta“ kao sredstvo propagande mađarske okupacione uprave u Bačkoj 1941. i 1942. godine. *Kultura polisa*, broj 40, godina XVI, 429-444.
10. Kasaš, Aleksandar (1996). *Mađari u Vojvodini 1941-1946*. Filozofski fakultet: Novi Sad.
11. Krestić, Đ. Vasilije (2003). *Istorija srpske štampe u Ugarskoj 1791-1914*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istorijski institut: Beograd.
12. Mirnić, Josip (1963). Sistem fašističke okupacije u Bačkoj i Baranji: mađarska okupacija jugslovenskih zemalja. *Zbornik za društvene nauke – Sveska 35*, Matica srpska, str. 5-62.
13. Njegovan, Drago (2009). *Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini*. III grupa masovnih zločina : racija / priredio Drago Njegovan. Prometej - Malo istorijsko društvo: Novi Sad.
14. Njegovan, Drago (2015). *Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941-1944*. II grupa masovnih zločina (Bačka i Baranja) : "armija" / priredio Drago Njegovan. Novi Sad : Prometej : Malo istorijsko društvo, 2015 (Novi Sad : Alfa-graf).
15. Popov, Dušan (1983). *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*. Matica srpska: Novi Sad.
16. Presuda Vojnog suda VOBiB br. 353/44 od 27.11.1944 godine kojom je Velislav Spasić osuđen na smrt streljanjem kao ratni zločinac. Ministarstvo pravde Republike Srbije. „Otvorena knjiga“ – Registar žrtava Komisije za tajnegrobnice ubijenih posle 12. septembra 1944. Dostupno na <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/okrug/06/80284/4647.htm> (pristupio 20.06.2019.)
17. Čobanski, Mila; Golubović, Zvonimir; Kumanov, Živan (1976). *Novi Sad u ratu i revoluciji. Knjiga 1*. Institut za izučavanje istorije Vojvodine: Novi Sad.

"NOVA POŠTA" - MEDIA SPECIFICUM OF WAR PROPAGANDA 1941-1944. YEARS IN OCCUPIED NOVI SAD

Summary: The paper analyzes the newspaper "Nova pošta" which was published in Novi Sad from 1941. to 1944. during the occupation. A review of all relevant authors who have written about this quisling print medium has been carried out at various times. Based on our research, we found out who were the editors and journalists of "Nova pošta", who generally did not sign under their own texts. The paper analyzes the newspaper structure, thematic framework and war propaganda that glorified Horti's fascist Hungary, Nazi Germany, Mussolini's Italy and militaristic Japan. "Nova Pošta" is the only newspaper published in Serbian language in occupied Novi Sad that openly served the war propaganda of the Hungarian occupation authorities. We investigated how the newspaper reported on occupied Serbia, economic life and military operations that were increasingly unfavorable to fascist states at the end of the war. The paper was tasked with dealing with servile propaganda but also with the pacification of the Serb population in occupied Novi Sad and Bačka.

Key words: Nova pošta, Media, Propaganda, Occupation, Journalists, Fascism, Novi Sad